

on anuncia la publicació d'altres estudis sobre aquest tema. Desitjaríem que l'anunci es complís, puix que l'obra d'Alard s'ho val.

Pere BOHIGAS

ALMIR DE CAMPOS BRUNETI: *A lenda do Graal no contexto heterodoxo do pensamento português*. Lisboa, Sociedade de Expansão Cultural, 1974. 166 pàgs. + 1 facs.

Aquesta obra és una tesi presentada a la Facultat de Filosofia, Lletres i Ciències Humanes de la Universitat de São Paulo (Brasil) el 1971. L'autor diu en la introducció que el seu treball no és definitiu, «nem pretende oferecer a chave mágica que irá solucionar a questão das versões ibéricas da lenda do Graal». Amb tot, és una obra audaç, que defensa tesis ardides i discutibles, adduint una argumentació en aparença concloent, però que, al nostre entendre, no va acompanyada d'una documentació convincent.

L'obra és dividida en tres parts. La primera tracta de la Matèria de Bretanya en general i del Sant Graal en particular, i situa la *Demanda* portuguesa en el context de la literatura arturiana. L'exposició és correcta i permet de formar-se una idea justa de l'estat actual d'aquests estudis. Per això esperem amb interès altres treballs que l'autor pugui fer sobre aquest o semblants temes.

La segona part defensa una tesi discutible. A. de Campos Bruneti reprèn una teoria, que el 1931 Eugène Anitchkof sostingué sense èxit, sobre el lligam de les llegendes del Graal amb les doctrines de Joaquim de Fiore, que recentment, el 1967, ha estat represa per l'erudita gallesa Eithne M. O'Sharkey. No exposarem en detall aquesta teoria ni, menys encara, intentarem de discutir-la, per la raó que no ens considerem capacitats per a fer-ho, però volem assenyalar el fet que els autors que la defensen disminueixen el valor de la influència de l'esperit del Cister en la concepció de la *Queste del Graal* en benefici de l'esperit franciscà, especialment del franciscanisme seguidor de les doctrines de l'abat calabès. Bruneti, en les diferències considerables que separen la *Queste del Graal* de la Vulgata de les versions portuguesa — o gallego-portuguesa — i castellana del Graal, no hi veu, com hi han vist la major part de crítics, un deixatament de l'esperit simbòlic i didàctic de la *Queste* a canvi d'una incorporació d'aventures cavalleresques, que acosten aquesta obra a les restants parts del cicle, sinó una accentuació de l'esperit franciscà, a conseqüència del qual Galaad deixa de viure en un món d'abstraccions i de símbols i actua en un món més humà. Val a dir, però, que aquesta diferent ambientació no situa Galaad en un món connectat amb la realitat històrica, sinó en el món quimèric de la cavalleria bretona.

Doncs bé: els elements joaquimites dels reialmes de Portugal i de Castella — segons aquesta tesi — haurien contribuït poderosament a la traducció de la *Demanda* directament del francès i la difusió d'aquesta obra per la Península Ibèrica. Les idees joaquimites diu l'autor que es propagaren i arrelaren profundament a Portugal en temps de la reina aragonesa Isabel, casada amb Don Diniz, germana de Jaume II d'Aragó, formada, doncs, en el si d'una família molt donada als espirituals franciscans i als propagandistes de la reforma de l'Església i la societat, d'acord amb els principis evangèlics. Creiem que l'autor hauria pogut aplegar a favor de la seva tesi la presència del nom de Joan Vivas en el *Livro de Joseph Abarimatia*, primera part del cicle, i en el cap. 52 de la *Demanda* espanyola (corresponent al § 62 de la *Demanda* portuguesa, segons l'ed. de Magne del 1944), on

Joan Vivas declara la seva condició de frare.¹ Crec també que el refonedor de la *Queste* del cicle Post-Vulgata dóna mostres de cultura religiosa o potser eclesiàstica. Però això no em sembla suficient per a demostrar la tesi de Bruneti. Aquest hauria hagut de posar en clar la personalitat de Joan Vivas i assenyalar la influència de la *Demanda* damunt de joaquimites declarats. Bruneti posa especial interès en les referències que la *Demanda* fa a l'Esperit Sant i al seu culte a Portugal, però no parla gens d'altres aspectes molt més típics del joaquimisme, que tingueren una gran difusió a la baixa Edat mitjana i foren utilitzats en les nombroses profecies polítiques que circularen aleshores, com són les idees escatològiques sobre la pròxima vinguda de l'Anticrist, la unitat cristiana, la pobresa evangèlica i la fi del món. Si Bruneti hagués trobat al·lusions clares a aquestes idees en la *Demanda* i hagués pogut demostrar que mitjançant aquesta obra s'havien propagat per Portugal i per Espanya, crec que la seva tesi fóra vàlida. En la forma com actualment la presenta, no m'ho sembla. Em fa l'efecte que Bruneti no ha interpretat prou bé algunes de les seves fonts sobre el joaquimisme a Portugal. D'altra manera no m'explico que hi hagi en la seva obra una frase com aquesta: «Em Espanha e Portugal o pensamento joaquimita entra com os próprios cistercienses e franciscanos e, na sua fase mais intensa, pela acção de Arnaldo de Vilanova e Raimundo Lulio (pàg. 58).² Sobre el cas d'Arnau de Vilanova no hi ha res a dir, però no pot incorporar Ramon Llull al joaquimisme ningú que tingui coneixement mitjà de la seva vida i de la seva obra. Bruneti no pot haver tret aquella afirmació ni de Manuel de Montoliu, que és l'autor que més cita en les pàgines que dedica a Ramon Llull, ni del P. Batllori, que cita en la n. 216, alterant profundament el seu pensament: «A heterodoxia de Raimundo, longe de aparente³ foi sempre muito real (ver, por exemplo, P. M. Batllori, «Ramon Llull (sic) i l'espiritualisme joaquimític: 1290-1295» in *Ramon Llull en el món del seu temps* (Barcelona, Rafael Dalmau, 1960), pàgs. 23-25). Ramon Llull no fou mai un *joaquimita declarado* (Bruneti, pàg. 70) i tampoc no li podem penjar l'etiqueta d'alquimista que ell li penja (pàg. 75).

Aquesta part acaba amb un capítol titulat *O Santo Graal no Brazil* on, basant-se en l'obra de John Leddy Phelan, *The Millennial Kingdom of the Franciscans in*

1. Aquest esment ve a continuació de l'explicació de l'aventura de la llosa sepulcral, del cos del cavaller enterrat i de la veu que hom sent al seu sepulcre, que acaba Galaad. Aquest episodi és esmentat només en la *Demanda* espanyola; el text portuguès, però, l'explica amb detall, i tot seguit ve en els dos textos una digressió que anuncia alguns episodis de la tercera part del cicle i parla dels secrets del Graal continguts en el llibre llatí, que no poden ésser revelats. La versió portuguesa diu: «Nem eu nom direy mais segundo meu poder ca ho que aa estoria conuem, ca nom conuem ao homem descobrir as puridades do alto meestre». La versió espanyola diu: «Ni yo Joannes Buias no vos diré ende mas de lo que vos el dize, ca so frayle e no quiero mentir».

2. El subratllat és nostre.

3. La conclusió a què arriba el P. Batllori en l'esmentat capítol és la següent: «Es molt probable que de fet Ramon Llull ensenyés la seva *Art* en algun convent franciscà d'Itàlia, sobretot dels espirituals. I certament que a contactes personals haguts amb ells — o a Occitània — es deuen els dos tractadets d'aquesta mena: *Liber contra Antichristum* i *Quaestiones quas fecit quidam frater minor*, en els quals dissenteix de la secta espiritualista en punts tan fonamentals com la vinguda de l'Anticrist i la fi del món: palesa prova que hom no el pot englobar simplement en cap secta espiritual del seu temps, sinó que constitueix ell tot sol un motiu a part. Tant, que ni tan sols consta amb certesa — sí amb certa probabilitat — que s'hagi mai arribat a relacionar amb Arnau de Vilanova, que recorria els mateixos camins d'Europa i es delia per la mateixa reforma de l'Església, però des de pressupòsits ben diferents, tot i reconèixer mestre Ramon per anafil seu».

the New World, Bruneti parla de l'acció missional franciscana al Brasil i de la solemnitat amb què allí se celebrava la festa de l'Esperit Sant, les quals coses, per a l'autor, són manifestacions de joaquimisme. Així mateix, segons ell, Colom «era joaquimita confesso, como bem o demostram seus escritos ou ... o material básico que ele fez reunir para servir de prova a seus pontos de vista, trechos, entre outros, tirados a João de Rupescissa ... condenado como heretico» (pàg. 86).

La tercera part del llibre duu per títol *O pecado de Galaaz*, i, segons l'autor, és la part més original de la seva obra. Es refereix a l'episodi del *Castel Brut*, caps. 108-121 de la *Demanda* portuguesa, que també es troben en la *Demanda* espanyola i en els fragments de la *Queste* Post-Vulgata del ms. fr. 112 de París. Galaad és temptat per la filla del senyor de Castel Brut, enemic seu, la qual entra al seu llit i el requereix d'amor. Galaad no consent en aquesta proposició, i la donzella, sentint-se rebutjada, pren l'espasa del cavaller per matar-se. L'heroi, esglaiat, per tal d'evitar el desastre i deturar la donzella, li diu que accedirà al seu prec, però aquestes paraules no la calmen i la donzella es mata. El comportament de Galaad planteja el següent problema moral: Galaad, el cavaller sense màcula, l'únic que amb la seva virginitat podia donar fi a l'alta aventura espiritual del Graal, ¿va pecar fent aquella concessió, motivada, com es veu, pel propòsit d'evitar un mal major? Segons Bruneti, «se examinar-mos a questão detidamente, verificaremos que, na verdade, independentemente da intenção do heroi ao concordar em satisfazer a donzela, a sua anuência implica em pecado, se não mortal, pelo menos venial», i en demostració d'aquesta opinió allega autoritats antigues i modernes, de sant Agustí, sant Tomàs, Donal R. Howard i altres. El problema és evidentment subtil, car el cavaller predestinat, «virgem, puro, asceta por excelência», es troba en situació de sollar la seva puresa. Admetent que la *Demanda* o la *Queste* del cicle Post-Vulgata ha estat un intent per fer més homogeni tot el cicle i ensem relacionar-lo amb manifestacions tardanes de la literatura arturiana, donant-li així una estructura formalment més sòlida i més harmònica, l'episodi de Castel Brut pot ésser considerat un intent d'humanització del personatge ideal, «horizontal, pré-fabricado», que era Galaad, en la qual cosa Bruneti veu una manifestació més de la humanització de la *Queste* o *Demanda* per l'esperit franciscà. En canvi si veiem en això un episodi, que disminueix el valor de símbol del protagonista de la *Queste*, aleshores ho hem de considerar com un senzill tòpic incorporat a la compilació, en perjudici del seu valor simbòlic i de la seva exemplaritat. Que aquest episodi, a fi de comptes, és un tòpic, ho demostren els episodis semblants que Bruneti analitza en el roman francès d'*Yder*, el *Carle of Carlile*, traduït d'un poema francès, le *Chevalier à l'Epée* i un episodi del *Lanzelet* alemany.

Ens hem fixat només en alguns aspectes del llibre de Bruneti, segurament els més discutibles. Discrepàncies a part, cal reconèixer que aquesta obra és una aportació interessant a la bibliografia literària medieval en llengua portuguesa.

Pere BOHIGAS

R. MENÉNDEZ PIDAL, *Estudios sobre el romancero*. Madrid, Espasa-Calpe, S. A., 1973. 518 pàgs. («Obras completas de R. Menéndez Pidal», XI).

A la presentació d'aquest nou volum de les obres completes de Menéndez Pidal, signada l'agost de 1970, Diego Catalán assenyala que hi han estat reunits els estudis sobre el Romancer d'un caire més general i teòric; els altres articles